

PRESENTACIÓ DEL PROJECTE

Entre 1936 i 1939, Espanya va sofrir els efectes d'una cruenta guerra fratricida que va acabar amb milers d'infàncies. Els nens espanyols van patir, de la mateixa manera que els adults, les conseqüències del conflicte i van ser víctimes directes de les hostilitats. Van tenir que fer front a l'escassetat d'aliments, a la insalubritat i a nombroses malalties. Van veure com la violència i la venjança es van apoderar dels seus carrers, que van passar de ser espais de joc i esbarjo a espais perillosos i prohibits. Les sirenes i els refugis es van convertir en el seu dia a dia a causa dels constants bombardejos que van assolir el país. Van deixar d'anar a les escoles. A molts no els va quedar més remei que anar-se'n. Convençuts de que només així podrien sobreviure, els seus pares van decidir que formessin part d'alguna de les nombroses campanyes d'evacuació organitzades pel Govern de la República. Les evacuacions de nens a l'estranger van constituir així el primer exili del poble espanyol derivat de la Guerra Civil.

D'entre tots els països que van acollir els menors espanyols, la Unió Soviètica va ser, sens dubte, el que va generar les majors lloances i crítiques del moment, el que més va encendre les consciències i va sotragar els cors. Els 2.895 nens que van desembarcar als ports de Yalta i de Leningrad entre el 21 de març de 1937 i finals del mes d'octubre de 1938 van despertar tant interès llavors como el despertem ara, 80 anys després de la seva partida.

Aquesta exposició, resultat del Projecte *Entre Espanya i Rússia. Recuperant la història dels Nens de la Guerra*, subvencionat pel Ministeri de la Presidència del Govern d'Espanya, pretén reconstruir la vida d'aquells nens que van haver de abandonar-ho tot per culpa de la guerra. Però no es tracta de recuperar la seva història a partir dels documents oficials o les cròniques periodístiques de l'època, sinó de reescriure-la donant prioritat a les seves pròpies paraules, als seus testimonis orals i escrits (dibuixos, redaccions, cartes, memòries, diaris, autobiografies, etc.).

Des de la seva inauguració a Alcalà d'Henares (Fundació Pablo Iglesias i Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat d'Alcalà) el 16 d'octubre de 2012, la mostra ha recorregut diferents ciutats de la geografia espanyola com Salamanca (Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Salamanca); Múrcia (Museu de la Universitat de Múrcia); Segovia (Sala Ex.presa 2-La Cárcel/Centre de Creació de Segovia de l'Ajuntament de Segovia); Madrid (Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat Autònoma de Madrid); Santander (Paranimf de la Universitat de Cantàbria); Coria del Río-La Puebla del Río, Sevilla (Museu de l'Autonomia de Andalusia); Oliva, València (Museu Etnològic d'Oliva); i Las Palmas (Casa de Colón, Las Palmas de Gran Canaria). Finalitzada la ruta que l'ha portat pel sud de França on ha estat acollida, durant 2017, per diferents llocs simbòlics de l'exili espanyol, com Argelès-sur-Mer (Associació Fils et Filles de Republicains Espagnols des Pyrénées-Orientales de Perpignan), Elne (Maternité Suisse d'Elne) i La Jonquera, Girona (Museu Memorial de l'Exili), arriba ara a Terrassa (Arxiu Històric de Terrassa). Gràcies a això, i a les oportunitats que oferirà el futur, podrà complir-se el principal propòsit de la mateixa: donar a conèixer aquest fenomen històric i, al mateix temps, rendir un sincer i merescut homenatge als seus protagonistes.

DIRECCIÓ CIENTÍFICA

Verónica Sierra Blas
[Universitat d'Alcalà]

COORDINACIÓ

Elena Fernández Gómez
[Universitat d'Alcalà]
Érika Fernández Macías
[Universitat d'Alcalà]

ORGANITZEN

PATROCINA

Proyecto 163.1. *Entre España i Rússia. Recuperant la història dels Nens de la Guerra*

ENTITATS COL-LABORADORES

CRÈDITS DOCUMENTALS I ICONOGRÀFICS

Arxiu del AMSAB-Instituut voor Sociale Geschiedenis (Gante)
Arxiu fotogràfic de l'Agència Russa d'Informació Novosti (RIA Novosti) (Moscu)
Arxiu fotogràfic Històric de l'Agència EFE (Madrid)
Arxiu de la Fundació Francisco Largo Caballero (Madrid)
Arxiu General de l'Administració (Alcalá d'Henares, Madrid)
Arxiu General de la Nació de Mèxic (Ciutat de Mèxic)
Arxiu Històric del Partit Comunista d'Espanya (Madrid)
Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès, Barcelona)
Associació de Niños de la Guerra de Lieja y alrededores (Micheroux, Soumagne, Bèlgica)
Associació de Niños de la Guerra de Namur (Namur-Erpent, Bèlgica)
Biblioteca Nacional d'Espanya (Madrid)
Centre d'Études et de Documentation Guerre et Sociétés Contemporaines (Bruselas)
Centre Documental de la Memòria Històrica (Salamanca)
Colecció particular d'Araceli Ruiz
Colecció particular d'Alexandra Markova
Colecció particular d'Elizabeth Eidenbenz
Colecció particular d'Esmeralda Val Montes
Colecció particular d'Isabel Argentina Álvarez Morán
Colecció particular de Libertad Fernández
Eibarko Udala-Ajuntament d'Eibar (Guipúzcoa)
Fundació Pablo Iglesias (Alcalá d'Henares, Madrid)
Fundació Sabino Arana, Museo del Nacionalismo Vasco (Artea-Arratia, Bilbao)
Fundació Universitaria Española (Madrid)
Kutxateka (San Sebastián)
Museo del Pueblo de Asturias (Gijón)

TEXTOS

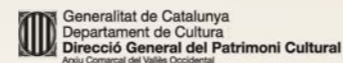
Verónica Sierra Blas
[Universitat d'Alcalà]

DISSENY I MAQUETACIÓ

Carol García del Busto

FABRICACIÓ I IMPRESSIÓ

Intervento, Madrid

Si cae -digo, es un decir- si cae España, de la tierra para abajo, Niños, ¿cómo vais a dejar de crecer! ¿cómo va a castigar el año al mes! ¿cómo van a quedarse en diez los dientes, el palote en diptongo, la medalla en llanto! ¿Cómo vais a bajar las gradas del alfabeto hasta la letra en que nació la pena! Niños, hijos de los guerreros, entretanto, bajad la voz, que España está ahora mismo repartiendo la energía entre el reino animal, las florecillas, las cometas y los hombres. ¡Bajad el aliento, y si el antebrazo baja si las férulas suenan, si es la noche, si el cielo cabe en dos limbos terrestres, si hay ruido en el sonido de las puertas, si tardo, si no veis a nadie, si os asustan los lápices sin punta, si la madre España cae -digo, es un decir- salid, niños del mundo; ¡id a buscarla!

(Fragments escollits del poema de César Vallejo: *Espanya, aparta de mí ese cáliz*, 1939).

EXPOSICIÓ

ARXIU HISTÒRIC DE TERRASSA

Carrer Baldrich, 268
08223, Terrassa, Barcelona

Del 17 de novembre de 2017 al 7 de gener de 2018
Dilluns i divendres, de 8 a 14 h.
Dimarts, dimecres i dijous, de 15:30 a 19 h.

Especial importància van tenir en aquest context l'assistència i protecció a la infància, materialitzades en la fundació de multitud d'organismes d'ajuda, en la creació de colònies i llars escolars (especialment destinades als fills dels combatents, als orfes de guerra i a tots aquells menors que es trovasen en situació de risc) i en l'organització de nombroses evacuacions de nens a l'estranger.

Un cop dibuixat aquest context, la resta de panells que componen l'exposició estan dedicats a la història dels 2.895 nens espanyols que van formar part de les distintes evacuacions organitzades entre 1937 i 1938 pel Govern republicà amb destinació a la Unió Soviètica. Així, en els **panells 3 (Una patria tres mil destinacions) i 4 (De espanyols a rusos. Vida quotidiana, educació i política)** s'explica com van tenir lloc les evacuacions, com es van desenvolupar els viatges, de quina manera van ser rebuts i instal·lats els menors en les diferents Cases de Nens que el Narkompros (el Comissariat per a l'Ensenyament del Poble soviètic) va crear per a la seva acollida en diferents llocs de la Federació Russa i d'Ucraïna, quin va ser el seu dia a dia en aquestes Cases, com es va dur a terme la seva educació i de quina manera es van diversificar les seves trajectòries un cop es van fer adults.

El panel 5 (Entre dos guerres) crida l'atenció sobre la presència constant de la guerra en la vida d'aquests nens, que tot i trobar-se lluny d'Espanya mai van oblidar que el seu país estava patint, van estar en tot moment al corrent del desenvolupament del conflicte i van ser plenament conscients del perill constant que els seus éssers estimats, alguns al front, altres a la rereguarda, corrien cada dia. Però els nens

espanyols evacuats no només van patir les conseqüències de la contesa espanyola, sinó que igualment van patir les derivades de la II Guerra Mundial, en la qual, a més, van participar activament defensant al seu país d'adopció.

Finalment, **el panel 6 (Retorns i memòries)** s'ocupa del retorn dels «nens» a Espanya, així com de la manera en què, al llarg del temps, aquest particular col·lectiu ha anat construint la seva pròpia història a partir dels seus records i vivències. Va caldre esperar fins a Mitjans de la dècada dels 50 perquè les relacions diplomàtiques entre Espanya i la Unió Soviètica donessin el seu fruit i es posessin en marxa diferents expedicions oficials de retorn, que van continuar, encara que amb menor participació i intensitat cada vegada, a les dècades posteriors. Malgrat tot, la majoria dels menors que van ser evacuats a l'URSS durant la Guerra Civil espanyola

no va tornar al seu país o, si ho va fer, va decidir tornar a l'URSS davant els moltíssims contratemps que va trobar a l'Espanya franquista per poder viure en pau.

Els nens espanyols evacuats a la Unió Soviètica no només van compartir en la seva infància i adolescència uns esdeveniments que van marcar tota la seva vida, sinó que, a més, en el transcurs d'aquests van anar teixint importants xarxes de solidaritat i indestructibles relacions socials i familiars que els van mantenir units per sempre. La seva identitat col·lectiva s'ha anat, per tant, construint al llarg del temps i contra el temps, i en aquesta construcció han jugat un paper essencial les associacions que han creat, els llocs de reunió, les commemoracions i celebracions, els monuments erigits en el seu honor i la lluita incansable pel reconeixement dels seus drets i per la salvaguarda de la seva memòria.

17 de novembre de 2017

INAUGURACIÓ de l'EXPOSICIÓ, 19 h.

Presentació a càrrec de la **Dra. Verónica Sierra Blas**, comissària de l'exposició (Universitat d'Alcalà)

23 de novembre de 2017

PONÈNCIA, 19 h.

Vida i exili dels nens de la guerra refugiats a la Unió Soviètica

Dra. Imma Colomina

(Universitat Carlos III de Madrid
CONEX-Curie Fellow)

Presenta: **Dr. Josep Puy**

(Universitat Autònoma de Barcelona)

30 de novembre de 2017

PONÈNCIA, 19 h.

Vivències d'una nena a la Unió Soviètica

Dña. Roser Rosés

(Autora del llibre *Trenes tallades. Records d'una nena de Rússia*)

Presenta: **Dr. Josep Puy**

(Universitat Autònoma de Barcelona)

Tots els actes es celebraran a l'Arxiu Històric de Terrassa (Carrer Baldrich, 268, 08223, Terrassa, Barcelona).
Per a més informació adreceu-vos a: entreespanayrusia@gmail.com o arxiu-historic@terrassa.cat